

УДК 364.3 : 338.2

JEL E61, E69, F42, H50, K10

DOI: 10.32782/2786-8273/2025-11-3

Богущ Л.Г.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу досліджень ризиків
у сфері зайнятості населення,
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6196-3781>

Larysa Bogush

Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the
National Academy of Sciences of Ukraine

РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНИХ СВІТОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ

REFORMING THE PROCESSES OF SOCIAL PROTECTION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF STRATEGIC PRIORITIES FOR GLOBAL INTEGRATION

Анотація. В статті досліджені проблеми та перспективи реформування соціального законодавства і соціальної політики України згідно із стратегічними пріоритетами світо- та євроінтеграції. Окреслені еволюція, сучасні підходи, проблематика поглядів вітчизняної законотворчої влади щодо систематизації основ соціального забезпечення і захисту населення, їх кодифікації в контексті зростаючих викликів дефіцитності відповідних статей бюджетних та інших цільових витрат, а також потреб удосконалення алгоритмів реалізації конституційних гарантій (насамперед, забезпечуваних державою), посилення адресності соціальної допомоги. Проведений аналіз підходів і практики систематизації норм соціального забезпечення та захисту населення, що просуваються в Україні, у порівнянні із базовим законодавством, що функціонує і розвивається в ЄС. Визначені умови, особливості, критерії реформування системи соціального забезпечення і захисту в Україні в рамках довготривалих стратегічних орієнтирів її світо- і євроінтеграції, зважаючи на нагальність суспільно-економічної безпеки цього процесу (передусім, за цілями збереження та оптимізації параметрів відтворення природного і трудового потенціалу населення, підтримання конкурентоспроможності робочої сили, економіки та її територіальних підсистем, вітчизняних виробників).

Ключові слова: соціальне законодавство, соціальне забезпечення і захист, цільові та вразливі категорії населення, механізми регулювання, вимоги світо- та євроінтеграції.

Abstract. Introduction. The article examines the problems and prospects of reforming Ukrainian social legislation and social policy according to the strategic priorities of global and European integration, as well as the relevant basic EU law norms. The purpose of the article is to summarize the challenges, problems and prospects of reforming Ukrainian social legislation and social policy within the framework of the balanced strategy for a safe implementation of global and European integration aspirations and obligations. **Methods.** The evolution, modern approaches and problematic issues of the views of the national legislative authorities on the systematization of the foundations of the population social protection and security, their codification in the context of the growing challenges of the shortage of relevant budget and other targeted expenditures, as well as the needs to improve the algorithms for constitutional guarantees' implementation (especially, those ones provided by the state), and to strengthen the social assistance targeting (primarily, according to the criterion of people's difficult life circumstances) are outlined. The analysis of the approaches and practices for systematizing the population social protection norms that are promoted in Ukraine in comparison with the basic legislation that operates and develops in the EU is conducted. **Results.** The increasingly threatening problems of the population natural reproduction in Ukraine, the deterioration of the quantitative and qualitative parameters of the national economy's labour provision, the strengthening of migration sentiments and processes in society actualize the significant role of social legislation in these negative trends' consistent mitigating and preventing. The functioning of numerous indicators and benchmarks for providing the population or its targeted categories by certain types of social assistance has been identified in the European Code of social protection. These indicators and benchmarks allow to: increase such expenditures during economic recovery periods; plan tasks and ways of using social levers of economic progress; maintain the validity of socially significant protection norms and standards during recession and stagnation periods. **Conclusion.** The conditions, features, and criteria for reforming national social protection system within the framework of long-term strategic guidelines for Ukraine's European and global integration have been determined, taking into account the urgency of socio-economic security of this process (especially, according to the goals of preserving and optimizing the quantitative and qualitative parameters of the population natural and labour potential reproduction, maintaining the competitiveness of the workforce, the economy and its territorial subsystems, Ukrainian business entities in the globalized world of competing national actors).

Keywords: social legislation, social protection and security, targeted and vulnerable categories of the population, regulatory mechanisms, global and European integration requirements.

Постановка проблеми. Гарантії соціального забезпечення і захисту населення України дедалі частіше стикаються із загрозами та обмеженнями їх фінансування з бюджетів різних рівнів, цільових бюджетних і позабюджетних фондів, спричиненими складним станом та невизначеними перспективами національної економіки. Серед очевидних шляхів урегулювання цієї проблеми численні представники виконавчої і законодавчої влади вбачають кодифікацію соціального законодавства України, засновану на удосконаленні алгоритмів реалізації конституційно гарантованих соціальних прав (насамперед, забезпечуваних державою), звуженні соціальних гарантій через норми, стандарти, механізми посилення їх адресності (насамперед, призначені для осіб у складних життєвих обставинах) [1; 2]. Іншим вагомим чинником та критерієм реформування соціального законодавства виступають зобов'язання, добровільно взяті Україною в рамках стратегічних геополітичних євро- і світоінтеграційних прагнень (насамперед, у межах Угоди про асоціацію з ЄС).

Разом з тим, дедалі загрозливіша проблематика природного відтворення населення України, погіршення кількісно-якісних параметрів забезпечення вітчизняної економіки робочою силою, посилення в суспільстві міграційних настроїв і процесів (помітного навіть у період воєнного стану, що спричинив обмеження та ускладнення процедур виїзду низки категорій громадян передпрацевдатного і працевдатного віку) актуалізує вагому роль соціального законодавства в послідовному пом'якшенні та запобіганні зазначеним негативним тенденціям. Це вимагає обережного і зваженого ставлення до кардинального перегляду (а особливо, редукції) гарантій соціального забезпечення і захисту, навіть за визнаними у світі ефективними зразками системного законотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конструктивні розвідки з проблематики реформування та удосконалення вітчизняного соціального законодавства за критеріями і зобов'язаннями України щодо посилення політичних та економічних зв'язків з ЄС зроблені у фахових дослідженнях, де: досліджено процеси і тенденції формування модерних норм соціальної політики та системи соціального забезпечення ЄС (Окладна М.Г., Яковюк І.В., Костюк В.Л., Мельник О.Я.) [3–4]; порівняно чинні стандарти соціального забезпечення і захисту населення в країнах Євросоюзу та Україні (Тимчишин Т.М., Орловська І.Г., Заболотна Н.Я.) [5–7]; визначено проблеми та актуальні тенденції адаптації українського соціального законодавства до європейського законодавства (Малюга Л.Ю., Гарасимів Т.З.) [8–10]. Водночас найбільш інформативними джерелами виявлення проблем і перспектив удосконалення соціального законодавства України за критеріями та орієнтирами євроінтеграційних зобов'язань є *acquis communautaire* ЄС, проекти та останні прийняті відповідні норми вітчизняного права [11–16].

Узагальнення зазначених фахових публікацій і законотворчих документів засвідчує необхідність чіткішого окреслення умов та критеріїв реформування національної системи соціального забезпечення і захисту в рамках стратегічних орієнтирів євро- і світоінтеграції, зважаючи передусім на нагальність вимог довготривалої суспільно-економічної безпеки цього процесу.

Мета статті полягає в узагальненні викликів, проблем, перспектив реформування соціального законодавства та процесів соціального забезпечення і захисту в Україні в рамках зваженої стратегії безпечної реалізації вітчизняних світо- і євроінтеграційних прагнень та зобов'язань, (зокрема, у відповідності із базовими нормами профільного права ЄС).

Опис використаних методів дослідження та інформаційних джерел. Методологія виявлення проблем, особливостей, критеріїв, перспектив реформування процесів соціального забезпечення і захисту в Україні в контексті стратегічних пріоритетів світо- і євроінтеграції поєднує емпіричні та теоретичні методи. Аналіз нормативних та офіційних документів, фахових джерел, порівняння ключових елементів базового соціального законодавства ЄС та України в їх еволюції доповнюється виявленням спільних ознак ефективного законотворення і соціального розвитку, здатних стимулювати позитивну динаміку спектру відтворювальних процесів, а також їх екстраполяцією на очікування щодо усталення ключових вітчизняних соціально-економічних показників (зокрема, конкурентоспроможності робочої сили і виробників). В свою чергу перспективи конструктивного удосконалення соціального законодавства і соціальної політики України (насамперед, зваженого з огляду на суспільну прийнятність ризиків і результатів) значною мірою пов'язані з індикуванням процесів соціального розвитку в систематизованих нормативних і підзаконних документах, що, згідно із накопиченим світовим досвідом, дозволяє пом'якшувати негативний вплив на них з боку спектру глобальних і макрорегіональних позаекономічних кон'юктур, циклічності національного економічного розвитку на стадіях від пожвавлення до спаду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рішення про створення робочої групи з напрацювання проекту Соціального кодексу України було прийняте на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів у квітні 2022 р. [17], а в лютому 2023 р. цей проект зазначеним Комітетом вже було рекомендовано винести на розгляд Верховної Ради. Це не перша спроба кодифікації соціального законодавства України (згідно із пояснювальною запискою тодішнього проекту Соціального кодексу, проведена з метою систематизації законодавства в соціальній сфері, усунення колізій між законами, виведення на рівень закону соціальних норм, урегульованих підзаконними актами [18]). Відповідна розробка, яка отримала статус проекту Закону № 11061, була оприлюднена у 2012 р. [13].

Концептуальні положення проекту Соціального кодексу України у редакції від 02.08.2012 р. № 11061 було розроблено у відповідь на завдання Цільової програми із реалізації Програмної резолюції VI з'їзду Федерації профспілок України «Професійні спілки – за розвиток соціальної держави в Україні», а також у рамках виконання п. 5 постанови президії ФПУ від 09.11.2011 р. № П-7-6 «Про стан бідності в Україні та дії профспілок щодо подолання та запобігання бідності серед працюючих» з метою розбудови правових засад соціальної держави, розвитку громадянського суспільства, демократизації управління та життєдіяльності громадян [14]. За висновком соціально-економічного департаменту апарату ФПУ, Соціальний

кодекс України, унормувавши єдину державну систему соціального забезпечення, повинен мати за мету: забезпечення взаємозв'язку з актами інших галузей законодавства (цивільним, трудовим, бюджетним тощо); упорядкування видів соціального забезпечення без встановлення нових (з метою запобігання збільшенню витрат на його фінансування з бюджетів усіх рівнів), збереження чинних соціальних пільг; трансформацію окремих соціальних пільг у грошові виплати (пенсії, допомоги, компенсації, субсидії, позики) та соціальне обслуговування (соціальні послуги та соціальну допомогу); закріплення фінансування соціального забезпечення за тим рівнем бюджетної системи, на якому було прийнято рішення про його встановлення; фінансування професійних пільг і гарантій працівникам за рахунок коштів роботодавців і органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що виділяються з відповідних бюджетів. Також в основу проекту Соціального кодексу України від 02.08.2012 р. № 11061 було покладено принципи доступності, гарантованості, диференційованості видів і розмірів соціального забезпечення [14].

При цьому Соціальний кодекс мав: оптимізувати соціальні зобов'язання і фінансові можливості держави, ґрунтуючись на конституційних гарантіях соціальних прав, міжнародних зобов'язаннях та законодавчо визначених пріоритетах соціального розвитку України і, водночас, унеможлививши фактичне зниження життєвого рівня громадян; гармонізувати національне соціальне законодавство з нормами міжнародного права (зокрема, в рамках реалізації ратифікованих Україною конвенцій та рекомендацій МОП, а також Європейської соціальної хартії) з урахуванням рівня розвитку національної економіки та фінансових можливостей України [14].

В свою чергу, серед основних аргументів новітнього етапу кодифікації соціального законодавства України – необхідність його систематизації через множинність і застарілість, посилювані відчутним і вже хронічним браком державних видатків на соціальні виплати; багаторічна проблема об'єктивної обмеженості державного бюджету в контексті виконання історично та політично створених норм законодавства щодо соціального забезпечення спектру категорій громадян; висновок щодо засад законотворчої практики цивілізованих країн, виходячи з якого соціальна політика має ґрунтуватися на фінансовій спроможності держави та згоді суспільства фінансувати окремі категорії населення в певних існуючих обставинах; необхідність і доцільність зміщення акценту системи соціального забезпечення від соціальних виплат до соціальних послуг з орієнтиром на надання адресної допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, безвідносно до категорії, в яку потрапляє особа за критеріями соціальної вразливості та гарантіями державного соціального захисту (як основа зміни політико-соціальної платформи держави) [2]. З іншого боку, підґрунтям нового Соціального кодексу України, як декларували його розробники, мають стати міжнародні та європейські соціальні стандарти, що відображають гідний рівень життя, соціального та пенсійного забезпечення [17].

В результаті представники Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту

прав ветеранів та фахівці долученого проекту Ради Європи «Подальша підтримка розвитку соціальних прав людини в Україні» очікують збільшення сум допомоги для осіб у складних життєвих обставинах до обсягів, достатніх для забезпечення нормального рівня життя людини [2; 17].

Складно заперечувати кожен із перелічених аргументів, однак у сукупності вони створюють негативне враження щодо намагання держави швидко і масштабно скоротити як обсяг, так і самі правові норми та гарантії соціальних зобов'язань в історичний період, коли соціальна політика є результатом, невід'ємним орієнтиром та умовою розвитку конкурентних спільнот у глобалізованому світі. Цей висновок підтверджується піклуванням представників законотворчої влади про авторитет України як держави у статусі кандидата в члени ЄС завдяки скороченню вагомого обсягу судових рішень з боку Європейського суду з прав людини та національних судів у рамках розгляду позовів щодо невиконання державних соціальних зобов'язань і, відповідно, обмеженню виплат по них з державного бюджету [2]. Отже, немає зобов'язань – немає позовів, але є, начебто, зростання міжнародного авторитету України.

В такому контексті доцільно відмітити, що підписаний Україною у 2016 р. Європейський кодекс соціального забезпечення від 16.04.1964 р. у поточній редакції від 6.11.1990 р. (а не Соціальний кодекс ЄС, за аналогією з документом, що розробляється Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів та претендує на всеосяжну систематизацію соціального законодавства України) був укладений з метою заохочення членів ЄС до розвитку національних систем соціального забезпечення, сприяння їх соціальному прогресу (зокрема, на основі поширення соціальних гарантій на все населення з особистими соціальними правами, усунення дискримінації, в т. ч. за статеву ознакою) [11].

Порівнюючи вже зроблену спробу кодифікації соціального законодавства України та Європейський кодекс соціального забезпечення, слід відмітити вужче коло тематичних напрямів та більше зосередження на проблемах фінансової компенсації, умовах та аспектах доступу до неї у кодексі ЄС. Отже, Європейський кодекс соціального забезпечення не претендує на всеосяжність сфер соціальної життєдіяльності та соціальної політики, як це зроблено у проекті Соціального кодексу від 2012 р. або як останнім часом це декларують представники Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, а також фахівці долученого проекту Ради Європи «Подальша підтримка розвитку соціальних прав людини в Україні». Європейський кодекс соціального забезпечення зосереджується винятково на регламентації суспільно прийнятих норм та практичних питань компенсації і вирівнювання ресурсних можливостей (у т. ч. гарантованого доступу) населення (зокрема: працюючих і безробітних, членів їх сімей; осіб, які тільки виходять чи за віком можуть вийти на ринок праці або отримати статус безробітних чи пошукачів зайнятості; низки категорій населення, вразливих за статтю, віком, станом здоров'я, сімейним становищем, місцем проживання, тривалістю проживання в ЄС) відносно стандартів життєдіяльності як спільних для Європейського Союзу, так і специфічних для окремих країн – членів.

Звертає на себе увагу також присутність у Європейському кодексі соціального забезпечення численних норм, пов'язаних із використанням індикаторів та орієнтирів забезпеченості чи можливої незабезпеченості населення або його цільової категорії окремими видами соціальної допомоги (ст. 9, 14, 20–24, 28, 35, 38, 46, 49, 52, 54, 56, 59–61, 65–67, 71–73) [11]. Як відомо, застосування подібних індикаторів та орієнтирів у соціальній політиці дозволяє нарощувати видатки за спектром затребуваних видів соціальної допомоги у періоди поліпшення та прискорення темпів економічного розвитку країни і її регіонів, обґрунтовувати і планувати цілі, завдання, шляхи використання й удосконалення соціальних важелів економічного прогресу та господарського зростання. І навпаки, в часи економічної рецесії, стагнації практика індикації орієнтирів та цілей соціального розвитку сприяє збереженню чинності окремих норм і нормативів соціального захисту та забезпечення в умовах відсутності або обмеження витрат на їх фінансування з бюджетів різних рівнів, фондів загальнообов'язкового страхування, позабюджетних джерел (без перегляду законодавства в бік звуження соціальних гарантій і стандартів). В Україні практика індикації кількісних та якісних параметрів соціального забезпечення і захисту може бути унормована шляхом доопрацювання Закону «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5.10.2000 р. № 2017-III (нині в редакції від 26.06.2024 р.), насамперед, його статей 3, 4, 8, 19, 20, 22–24 [12].

В контексті новітніх тенденцій моніторингу, удосконалення нормативної бази, політичної оцінки рівня оплати праці та життя в ЄС доцільно акцентувати увагу і на основній категорії, що використовується для розрахунку спектру видів соціальної допомоги – сумі попереднього заробітку потенційних бенефіціаріїв або їх годувальників, починаючи від базової ставки заробітку категорій, до яких вони належать (ч. XI Європейського кодексу соціального забезпечення [11]). Реагуючи 19.10.2022 р. на голосування під час ухвалення Директиви № 2022/2041 Європейського Парламенту та Ради про адекватну мінімальну заробітну плату, високопосадовці ЄС визнали, що реальністю Європи впродовж занадто тривалого часу була ситуація, коли заробітна плата залишала працівників та їх сім'ї жити в бідності, а також наголосили на нагальності: заходів з підвищення встановленої законом мінімальної заробітної плати і сприяння укладанню колективних договорів; надання доступу працівникам до адекватної мінімальної заробітної плати та гідного рівня життя [19]. Відтак тривалий час соціальна політика і практика ЄС ґрунтувалися на категорії, грошові виміри якої не відповідали мінімальним стандартам соціального забезпечення і захисту, а відповідна соціальна допомога була заниженою і недостатньою. Водночас Директива № 2022/2041 трактувалася як така, що визначає рамки мінімальної заробітної плати з повагою до свободи соціальних партнерів, а її реалізація здатна покращити умови праці та життя не лише працівників, але й роботодавців, що платять гідну заробітну плату, створивши основу для справедливого, інклюзивного та стійкого відновлення [19].

Що стосується України, то, згідно з аналізом офіційної статистики, у найближчий передвоєнний період

частка працюючих за наймом серед зайнятого населення 15–70 років сягала 84%, причому рівень їх трудових доходів у масі залишався доволі невисоким, навіть порівняно з офіційним прожитковим мінімумом, змістове і вартісне наповнення якого продовжує зазнавати об'єктивної критики, у т. ч. з боку провідних представників законотворчої влади [20]. За їх висновком, внаслідок прорахунків в політиці індексації офіційний прожитковий мінімум нині майже в чотири рази нижчий за фактичний та не забезпечує навіть базових потреб людини в їжі, ліках, одязі, житлі, що особливо гостро відчують працівники бюджетної сфери, пенсіонери, малозабезпечені [20]. З іншого боку, незбалансованість структури та поточна низька резильєнтність національної економіки об'єктивно загрожують загострити несприятливі тенденції природного відтворення населення і робочої сили, а також відтворення рівня і якості життя в Україні у середньо- та довготривалій перспективі. В цих умовах звуження державних соціальних зобов'язань невідворотно негативно вплине як на параметри життєдіяльності основної маси соціальних і доходних груп, так і на трудові ресурси та економічну ситуацію, конкурентоспроможність національних виробників.

У світлі сказаного численні питання викликають новітні підходи до модернізації соціального забезпечення в Україні, зокрема, постанова КМУ № 371 «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо надання базової соціальної допомоги» від 25.03.2025 р. у редакції від 19.08.2025 р. [15] та проект Закону № 14051 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги» від 18.09.2025 р. [16], що (цілком зрозуміло з їх змісту та політичного супроводу) стануть важливою частиною нового Соціального кодексу України.

Постанова КМУ № 371 окреслила експериментальний механізм кардинальної зміни моделі соціального захисту і забезпечення в Україні малозабезпечених сімей шляхом монетизації сукупності соціальних пільг і допомог у базовій соціальній допомозі, що (у відповідності з низкою критеріїв малозабезпеченості) призначається на сім'ю та виплачується: одному з її членів, який звернувся за її призначенням; кожній повнолітній особі з числа членів сім'ї рівними частинами (за спільним бажанням усіх таких осіб та за умови звернення до органів Пенсійного фонду) [15]. Призначення базової соціальної допомоги має численні обмеження, пов'язані із статками, економічною, споживчою, громадською, освітньою активністю членів сім'ї (п. 5 постанови КМУ № 371). Водночас базова соціальна допомога може призначатися сім'ям, у складі яких є кілька непрацюючих працездатних осіб, зареєстрованих у центрах зайнятості як безробітні або такі, що перебувають на обліку як шукачі роботи (зокрема, з метою отримання ваучера на навчання) (п. 6).

Більшість обмежень для призначення базової соціальної допомоги є цілком обґрунтованими, однак не зовсім зрозумілі обмеження, пов'язані з доглядом за інвалідами та особами похилого віку, втратою працездатності, досягненням пенсійного віку без набуття права на пенсійні виплати, оскільки в масі такі домогосподарства, як і інші вразливі категорії населення, об'єктивно несуть доволі вагомі витрати на забезпечення мінімально прийнятного рівня життя. Доцільно

припустити, що сам зміст категорії базової соціальної допомоги не дозволяє градації соціально вразливих осіб за характеристиками віку, стану здоров'я, життєвого досвіду, тим більше, що, згідно із п. 21 постанови КМУ № 371, розмір базової соціальної допомоги визначається як різниця між сукупним розміром базової величини для кожного члена сім'ї та середньомісячним сукупним доходом сім'ї [15].

Що стосується проекту Закону № 14051 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги» від 18.09.2025 р. [16], то, як свідчить порівняльна таблиця, складена Директоратом адресної соціальної підтримки населення Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, Закон «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» трансформується в Закон «Про базову соціальну допомогу». Ця допомога затверджується КМУ на відповідний рік, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного бюджету в розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року. Однак при цьому критерії віднесення сімей до малозабезпечених (тобто таких, що мають низький середньомісячний сукупний дохід) визначаються Кабінетом Міністрів України (ст. 1 Закону «Про базову соціальну допомогу»).

В результаті, згідно із ст. 2 Закону «Про базову соціальну допомогу», це законодавство більше не матиме жодного стосунку до Закону «Про прожитковий мінімум», а розмір базової соціальної допомоги та процедури її призначення щороку можуть ситуативно коригуватися Кабінетом Міністрів, оскільки відносини щодо прийняття, набрання чинності, оскарження в адміністративному порядку, виконання, припинення дії адміністративних актів у сфері надання базової соціальної допомоги, за ст. 2, регулює Закон «Про адміністративну процедуру». У підсумку, створюється підстава для ігнорування ст. 11 Закону «Про базову соціальну допомогу», згідно з якою виплата базової соціальної допомоги має здійснюватися за рахунок коштів Державного бюджету України [16]. Отже, із введенням в дію Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги» може скластися ситуація, коли державний бюджет більше не нестиме відповідальності за повноцінне фінансування спектру видів соціальної допомоги.

Висновки. Очікування низки вітчизняних законодавців щодо позитивного впливу новітніх підходів до систематизації та кодифікації засад соціального забезпечення і захисту, які передбачають суттєве звуження від-

повідних гарантій (у т. ч. завдяки запровадженню стандартів і механізмів, що кардинально посилюють роль критерію адресності), на демографічну, трудоворесурсну, суспільно-політичну ситуацію в Україні, її авторитет на міжнародній арені слід визнати слабко обґрунтованими. В складних геополітичних та соціально-економічних умовах, в яких нині перебуває наша держава, процеси реформування національного соціального законодавства такого масштабу і темпів доцільно узгоджувати не стільки із зовнішніми геополітичними орієнтирами, скільки із стратегічними пріоритетами відновлення економіки України із використанням збереженого внутрішнього потенціалу її резильєнтності, диверсифікації, модернізації, конкурентоспроможності. Зміст соціальної політики, масштаби соціального забезпечення і захисту населення передпрацездатного і працездатного віку, зайнятих різних категорій вразливості відіграють визначальну роль у відтворенні та оптимізації зазначених характеристик вітчизняного господарства і соціуму в глобалізованому світі нео- та постіндустріальних національних економік.

Порівнюючи підходи та результати кодифікації засад соціального забезпечення і захисту в ЄС та Україні, можна зробити висновок, що в основі відповідних процесів у Європейському Союзі лежать концепції соціоекономіки та соціального аудиту, зосереджені на організації ефективного процесу відтворення людських ресурсів та робочої сили. Їх застосування передбачає оцінки діяльності спектру соціальних акторів, структур та суб'єктів господарювання у контексті досягнення значущих суспільних і некомерційних цілей та цінностей на основі систематичного моніторингу відповідних поглядів спектру соціальних груп. Такий підхід до коригування соціальної політики і соціального законодавства дозволяє збалансувати діалогові позиції соціальних і ділових партнерів у напрямі узгодженої реалізації їх стратегічних завдань та орієнтирів, у підсумку гармонізуючи соціальні та соціально-трудова відносини в державі. Розуміючи роль конструктивного соціального діалогу в ефективному відтворенні людських ресурсів, робочої сили, розвитку і зростанні господарських систем та економіки загалом, органи влади ЄС зорієнтовані та послідовно оптимізацію обсягів і структури соціальної допомоги, що має надаватись згідно із Європейським кодексом соціального забезпечення.

Відтак, проголошуючи домінанту євроінтеграційних цілей і цінностей, Україна має зважено ставитися до реформування нормативного підґрунтя процесів відтворення та збереження репродукційного і трудового потенціалу населення та робочої сили.

Бібліографічний список:

1. Голова комітету ВР з питань соціалістики анонсувала створення Соціального кодексу. *Інтерфакс – Україна*. 02.01.2020. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/political/633696.html?fbclid=IwAR3JlJCXcljArIvPTMmOkVvlyKIErfl_RefKAK5SHD8hiXHm-TFK1QSR0sc (дата звернення: 21.11.2025).
2. У Верховній Раді України розпочалася робота над проектом Соціального кодексу України. *Рада*. 30.06.2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/224746.html> (дата звернення: 21.11.2025).
3. Окладна М.Г., Яковюк І.В. Соціальна політика Європейського Союзу: становлення і розвиток. Харків: Оберіг, 2016. 40 с.
4. Костюк В.Л., Мельник О.Я. Європейський кодекс соціального забезпечення у контексті новітньої моделі джерел права: проблеми та тенденції. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*. Одеса: Гельветика, 2017. Т. 1. С. 532–535.
5. Тимчишин Т.М. Соціальні права людини в Європейському Союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 292–295. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/72>

6. Орловська І.Г. Європейський стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України в умовах європейського вектора розвитку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. Вип. 4, ч. 2. С. 40–46. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.7>
7. Заболотна Н.Я. Європейські міжнародні стандарти у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення як орієнтир для розбудови української соціальної системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 252–255. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/55>
8. Малуґа Л.Ю. Європейські соціальні стандарти в контексті права на соціальний захист в Україні. *Альманах міжнародного права*. 2019. Вип. 22. С. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.32841/ILA.2019.22.02>
9. Малуґа Л.Ю. Сучасні тенденції розвитку адаптації соціального законодавства до європейського законодавства як складової частини процесу інтеграції України до ЄС. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 213–220. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-1.32>
10. Гарасимів Т. До проблеми адаптації українського соціального законодавства до законодавства Європейського Союзу: теоретико-правовий дискурс. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. № 2 (30). С. 43–48. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2021.30.043>
11. Європейський кодекс соціального забезпечення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651#Text (дата звернення: 22.11.2025).
12. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5.10.2000 № 2017-III у редакції від 26.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 21.11.2025).
13. Соціальний кодекс України (проект) від 02.08.2012 № 11061. URL: https://ips.ligazakon.net/document/jf8j900i?ed=2012_08_02 (дата звернення: 21.11.2025).
14. Постанова Президії ФПУ від 14.03.2012 № П-11-6 «Про проект Концептуальних положень Соціального кодексу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006580-12#Text> (дата звернення: 22.11.2025).
15. Постанова КМУ № 371 «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо надання базової соціальної допомоги» від 25.03.2025 у редакції від 19.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2025).
16. Проект Закону № 14051 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги» від 18.09.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57347> (дата звернення: 21.11.2025).
17. Відкрита реєстрація до робочої групи з розробки Соціального кодексу України. *Офіс Ради Європи в Україні*. 22.08.2022. URL: <https://coe.int/uk/web/kyiv/-/registration-for-the-working-group-on-the-development-of-the-social-code-of-ukraine-is-open> (дата звернення: 21.11.2025).
18. Законодавство про соціальний захист громадян пропонують об'єднати в Соціальний кодекс. *Дебет – Кредит*. 14.08.2012. URL: <https://news.dtk.ua/labor/social-protection/20110-zakonodavstvo-pro-socialnii-zaxist-gromadian-proponuiut-objednati-v-socialnii-koodeks> (дата звернення: 21.11.2025).
19. Директива ЄС про адекватну мінімальну заробітну плату – це ключове рішення у боротьбі з кризою вартості життя. *ФПУ*. 21.03.2024. URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robota/25897-dyrektyva-yes-pro-adekvatnu-minimalnu-zarobitnu-platu-tse-kliuchove-rishennia-u-borotbi-z-kryzoiu-vartosti-zhyttia.html> (дата звернення: 21.11.2025).
20. Прожитковий мінімум в Україні має бути підвищено для забезпечення базових потреб громадян – наредп Третякова. *Інтерфакс – Україна*. 21.07.2025. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/1089311.html> (дата звернення: 21.11.2025).

References:

1. Interfax – Ukraine (2020) Holova komitetu VR z pytan sotspolityky anonsuvala stvorennia Sotsialnoho kodeksu. [The head of the Verkhovna Rada Committee on Social Policy announced the Social Code creation]. Available at: https://ua.interfax.com.ua/news/political/633696.html?fbclid=IwAR3JjICXcIjArIvPTMmOkVvlyKIErFI_REfKAK5SHD8hiXHm-TFK1QSR0sc (accessed 21 November 2025).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2022) U Verkhovnii Radi Ukrainy rozpochalasja robota nad proektom Sotsialnoho kodeksu Ukrainy. [The Verkhovna Rada of Ukraine has begun working on the draft of the Social Code of Ukraine]. Available at: <https://rada.gov.ua/news/razom/224746.html> (accessed 21 November 2025).
3. Okladna M.G., Yakovyuk I.V. (2016) *Sotsialna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: stanovlennia i rozvytok*. [Social policy of the European Union: formation and development]. Oberih, Kharkiv, Ukraine, 40 p.
4. Kostiuk V.L., Melnyk O.Ya. (2017) Yevropeyskyi kodeks sotsialnoho zabezpechennia u konteksti novitnoi modeli dzherel prava: problemy ta tendentsii. [The European Code of social protection in the context of the new model of law sources: problems and trends]. *Traditions and innovations of legal science: past, present, future*. Helvetica, Odesa, Ukraine, vol. 1, pp. 532–535.
5. Tymchyshyn T.M. (2020) Sotsialni prava liudyny v Yevropeiskomu Soiuzi. [Human rights in the European Union]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 1, pp. 292–295. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/72>
6. Orlovska I.H. (2022) Yevropeyskyi stovp sotsialnykh prav yak oriientyr sotsialnoi polityky Ukrainy v umovakh yevropeiskoho vektora rozvytku. [The European pillar of social rights as a guideline for the social policy of Ukraine in the conditions of the European vector of development]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, vol. 4(2), pp. 40–46. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.7>
7. Zabolotna N.Ya. (2024) Yevropeyski mizhnarodni standarty u sferi sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia naselennia yak oriientyr dlia rozbudovy ukrainskoi sotsialnoi systemy. [European international standards in the sphere of social protection and social security of the population as a guideline for the development of the Ukrainian social system]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 1, pp. 252–255. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/55>
8. Maliuha L.Yu. (2019) Yevropeyski sotsialni standarty v konteksti prava na sotsialnyi zakhyst v Ukraini. [European social standards in the context of the right to social protection in Ukraine]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*, vol. 22, pp. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.32841/ILA.2019.22.02>
9. Maliuha L.Yu. (2020) Suchasni tendentsii rozvytku adaptatsii sotsialnoho zakonodavstva do yevropeiskoho zakonodavstva yak skladovoi chastyny protsesu intehtatsii Ukrainy do YeS. [Current tendencies of development of adaptation of social legislation to the European legislation as a component of the process of integration of Ukraine into the EU]. *Pravo i suspilstvo*, vol. 1, pp. 213–220. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-1.32>
10. Harasymiv T. (2021) Do problemy adaptatsii ukrainskoho sotsialnoho zakonodavstva do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu: teoretyko-pravovyi dyskurs. [To the problem of adaptation of Ukrainian social legislation to the legislation of the European Union:

theoretical and legal discourse]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniky", Seriya "Yurydychni nauky"*, vol. 2(30), pp. 43–48. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2021.30.043>

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2025) Yevropeyskyi kodeks sotsialnoho zabezpechennia. [European Code of social protection]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651#Text (accessed 21 November 2025).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2025) Zakon Ukrainy "Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii" vid 5.10.2000 No. 2017-III u redaktsii vid 26.06.2024 [Law of Ukraine "On State social standards and state social guarantees" dated 5.10.2000 No. 2017-III as amended on 26.06.2024]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (accessed 21 November 2025).

13. Liga:Zakon (2025) Sotsialnyi kodeks Ukrainy (proekt) vid 02.08.2012 No. 11061. [Social Code of Ukraine (draft) dated 02.08.2012 No. 11061]. Available at: https://ips.ligazakon.net/document/jf8j900i?ed=2012_08_02 (accessed 21 November 2025).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2025) Postanova Prezydii FPU vid 14.03.2012 No. P-11-6 "Pro projekt Kontseptualnykh polozhen Sotsialnoho kodeksu Ukrainy". [Resolution of the Presidium of the Federation of Trade Unions of Ukraine dated 14.03.2012 No. P-11-6 "On the draft of the conceptual provisions of the Social Code of Ukraine"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006580-12#Text> (accessed 21 November 2025).

15. Verkhovna Rada of Ukraine (2025) Postanova KМУ No. 371 "Deiaki pytannia realizatsii eksperymentalnoho proektu shchodo nadannia bazovoi sotsialnoi dopomohy" vid 25.03.2025 u redaktsii vid 19.08.2025 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 371 "Some issues of implementing the pilot project on the basic social assistance provision" dated 25.03.2025 as amended on 19.08.2025]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371-2025-%D0%BF#Text> (accessed 21 November 2025).

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2025) Proekt Zakonu No. 14051 "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo nadannia bazovoi sotsialnoi dopomohy" vid 18.09.2025 [Draft Law No. 14051 "On amendments to certain legislative acts of Ukraine on the basic social assistance provision" dated 18.09.2025]. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57347> (accessed 21 November 2025).

17. Council of Europe Office in Ukraine (2022) Vidkryta reiestratsiia do robochoi hrupy z rozrobky Sotsialnoho kodeksu Ukrainy [The registration for the working group on the development of the Social Code of Ukraine is opened]. Available at: <https://coe.int/uk/web/kyiv/-/registration-for-the-working-group-on-the-development-of-the-social-code-of-ukraine-is-open> (accessed 21 November 2025).

18. Debit – Credit (2012) Zakonodavstvo pro sotsialnyi zakhyst hromadian proponuiut obiednati v Sotsialnyi kodeks. [It is proposed to merge the legislation on citizens' social protection into the Social Code]. Available at: <https://news.dtkr.ua/labor/social-protection/20110-zakonodavstvo-pro-socialnii-zaxyst-gromadian-proponuiut-objednati-v-socialnii-kodeks> (accessed 21 November 2025).

19. Federation of Trade Unions of Ukraine (2024) Dyrektyva YeS pro adekvatnu minimalnu zarobitnu platu – tse kliuchove rishennia u borotbi z kryzoiu vartosti zhyttia. [The EU Directive on an adequate minimum wage is the key solution in combating the living costs crisis]. Available at: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robota/25897-dyrektyva-yes-pro-adekvatnu-minimalnu-zarobitnu-platu-tse-kliuchove-rishennia-u-borotbi-z-kryzoiu-vartosti-zhyttia.html> (accessed 21 November 2025).

20. Interfax – Ukraine (2025) Prozhytkovyi minimum v Ukraini maie buty pidvyshcheno dlia zabezpechennia bazovykh potreb hromadian – nardep Tretiakova. [The subsistence minimum in Ukraine should be increased to ensure the citizens' basic needs – people's deputy Tretiakova]. Available at: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/1089311.html> (accessed 21 November 2025).

Стаття надійшла: 27.10.2025

Стаття прийнята: 24.11.2025

Стаття опублікована: 21.12.2025